

Ana-Marija Senfner

samostalna istraživačica
independent researcher

Velika Gorica, Hrvatska

anamarija.senfner@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1519-0962

Pregledni rad
Subject review

UDK / UDC:
725(497.5 Zagreb)"197"

DOI:
10.17685/Peristil.65.20

Primljeno / Received:
24. 6. 2022.

Prihvaćeno / Accepted:
24. 11. 2022.

Poslovni toranj Zagrepčanka — planiranje, izgradnja i valorizacija

Business Tower Zagrepčanka
— Planning, Construction and Evaluation

APSTRAKT

U članku se na temelju arhivske i periodične građe te objavljene stručne literature donosi obrada Poslovnog tornja Zagrepčanka na Savskoj cesti u Zagrebu. Predstavljaju se povijest izgradnje, smještaj na parceli, arhitektonsko rješenje građevine, konstrukcijske značajke, organizacija i opremanje unutarnjeg prostora te recepcija poslovnog tornja u tisku, stručnoj i široj javnosti. Pružaju se informacije o današnjem stanju građevine te vrednuje njezin značaj u arhitekturi grada.

KLJUČNE RIJEČI

poslovni toranj Zagrepčanka, 1970-e, Slavko Jelinek, Zagreb

ABSTRACT

On the basis of archival and periodical record and published professional literature, the article provides a monograph of Business tower Zagrepčanka on Savska Street in Zagreb. History of its construction, parcel placement, architectural design, construction characteristics, planning and equipping of interior as well as press, professional and general public reception are presented. Additionally, information on its present condition and the importance of the building in city's architecture is given.

KEYWORDS

business tower Zagrepčanka, 1970s, Slavko Jelinek, Zagreb

Uvod

Poslovni toranj Zagrepčanka, smješten na križanju Ulice grada Vukovara i Savske ceste u Zagrebu, predstavlja upečatljiv primjer arhitekture poslovnih tornjeva iz razdoblja socijalizma.¹ Građen sedamdesetih godina 20. stoljeća, kao jedan od prvih poslovnih nebodera, nosi u sebi odlike „prijelaznog razdoblja”² u arhitekturi koje se ogleda u odabiru novih materijala te razlistanom tlocrtu kojim se postiže dinamičnost cijele arhitektonske kompozicije. U kontekstu grada, poslovni toranj čini prepoznatljivu vertikalu i dio je vizure Zagreba. U Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske toranj ima status zaštićenog kulturnog dobra.³ Uz spominjanje Zagrepčanke u pregledima arhitektonske prakse u drugoj polovini 20. stoljeća⁴ te u kraćim formatima u arhitektonskim vodičima Zagreba,⁵ prvi cjelovitiji uvid u povijest ovog arhitektonskog ostvarenja pružila je Renata Margaretić Urlić u monografiji o Slavku Jelineku. U radu se uz informacije iz objavljene literature donose podaci dobiveni istraživanjem arhivske i periodične građe. S ciljem valorizacije Zagrepčanke u kontekstu prakse izgradnje poslovnih tornjeva u suvremeno doba u zagrebačkoj sredini kroz povijesni pregled izgradnje, glavne značajke projekta, recepciju u tisku i javnosti te prikaz današnjeg stanja⁶ rad donosi osvrt na vrijedne urbanističko-arhitektonske postavke

i promišljenost arhitekata koji potvrđuju značaj poslovnog tornja u arhitekturi grada.

Povijest planiranja na parceli i izgradnja poslovnog tornja

Poslovni toranj Zagrepčanka smjestio se na parceli uz križanje Savske ceste i Ulice Grada Vukovara, na samom zapadu Trnja (sl. 1). Trnje, kao jedan od rubnih i ruralnih dijelova grada Zagreba s neplanskom i često bespravnom izgradnjom, počinje se urbanizirati i intenzivno izgrađivati nakon Drugog svjetskog rata. Počeci urbanističkog planiranja prostora Trnja mogu se pratiti od 1930-ih kada se raspisuje Međunarodni natječaj za izradu generalne osnove za izgradnju, proširenje i regulaciju grada Zagreba.⁷ Na pristiglim radovima na Natječaj, djelomično počiva i Generalni regulacioni plan grada Zagreba, donesen 1937., kojim se prostor južno od pruge označava pretežito stambenim područjem te postavlja trasa današnje Ulice grada Vukovara kao reprezentativnog bulevara koji povezuje zapadni i istočni dio grada (Savsku cestu i Aveniju Marina Držića) južno od željezničke pruge.⁸ Regulatorna osnova grada Zagreba iz 1953. slijedi takve planove s ciljem reguliranja neplanske gradnje na području Trnja. Prostor parcele i neposredno okruženje na kojoj je izgrađena Zagrepčanka određeno je prema namjeni većinom kao prostor novih stambenih naselja te sjeverno

1

Označena parcela na kojoj se gradio Poslovni toranj Zagrepčanka, 1969.

Marked plot on which the Business Tower Zagrepčanka was built, 1969.

(preuzeto iz / source: Život umjetnosti 10 (1969.): 67.

Slavko Jelinek
i Berislav
Vinković, Projekt
Poslovnog tornja
Zagrepčanka,
pogled na
zapadno
pročelje, skica,
mjerilo 1:200,
1970.

Slavko Jelinek and
Berislav Vinković,
Project of the
Business Tower
Zagrepčanka, view
of the western
facade, sketch,
scale 1:200, 1970.

Gradsko
poglavarstvo
Zagreb /
Zagreb City
Administration
(dalje /
hereinafter: GPZ)

uz današnju ulicu grada Vukovara za izgradnju građevina javnog karaktera.⁹ Za daljnji razvoj tog prostora bitni su Urbanistički program grada Zagreba iz 1963. i Urbanistički program grada Zagreba iz 1965. koji su za cilj imali utvrditi razvoj gradskog područja s obzirom na očekivano povećanje broja stanovnika, a kao bitno ističe se funkcionalno i prostorno povezivanje Donjeg grada s Trnjem, povećanje površina poslovno-stambenih zona te gradnja objekata viših od devet etaža uz Savsku cestu uz prethodno napravljenu studiju kojom se dokazuje prikladnost takvog objekta.¹⁰ Na temelju Urbanističkog programa donosi se Generalni urbanistički plan grada Zagreba 1971. kojim se reguliraju i ucrtavaju namjene prostora. Neposredno uz Ulicu grada Vukovara prostori su određeni kao centralne poslovne, a manjim dijelom stambene i poslovno-stambene zone te prostori duž Savske kao poslovno-stambene zone.¹¹ Planiranje izgradnje visoke građevine na parceli, nepravilnog trapezoidnog oblika, na križanju Savske ceste i Ulice grada Vukovara¹² seže od 1950-ih. Božidar Rašica 1954. godine unutar prijedloga za urbanističko rješenje zapadnog dijela Beogradske ulice izrađuje studiju za izgradnju osmerokatnog poslovno-stambenog objekta koji zamišlja kao prostornu i orijentacijsku točku te ga smješta na južni dio, uz planiranje trga kao novog javnog

prostora na sjevernom dijelu parcele.¹³ Rašica 1960. godine ponovno radi studiju za visoki objekt na parceli za poduzeće Exportdrvo na temelju koje se planirao poslovni objekt od dvadeset katova.¹⁴ Povijest izgradnje Zagrepčanke na opisanoj parceli prati se od 1968. kada Gradska uprava Zagreb raspisuje „Natječaj za davanje neuređenog građevinskog zemljišta za izgradnju stambeno poslovnog objekta na uglu Savske ceste i Ulice proleterskih brigada” koji dobiva građevinsko poduzeće Vranica iz Sarajeva na temelju najviše ponude za zemljište u odnosu na druge tvrtke.¹⁵ Već postojeća izgradnja u neposrednom okruženju parcele nedvojbeno je utjecala na urbanističko-arhitektonsko rješenje prostora ispred Zagrepčanke. Ovo se odnosi na sjevernu stranu križanja koja je oblikovana još prije Drugog svjetskog rata zaobljenom uglovnicom poslovno-stambene zgrade Fiat Hinka Bauera iz 1940. i zgradom Šegrtške škole (danas MUP RH) Ivana Zemljaka 1939. te na južnu stranu križanja definiranu kružnom formom robne kuće Slovenijales Luja Schwerera iz 1970.¹⁶ Paralelno s novom izgradnjom, radi se rekonstrukcija raskršća Savske ceste 1969. i tadašnje Ulice proleterskih brigada, a s obzirom na objekte koji se uz nju grade pripisuje joj se epitet „poslovne ulice” i naglašavaju buduće nove arhitektonske i urbanističke vizure.¹⁷

Poslovni toranj „Vranica“ jedno od najvećih dostignuća arhitekture i građevinarstva u nas, pridružuje se velikim i historijskim objektima Zagreba, Hrvatske i Jugoslavije.

Kujući bratstvo-jedinstvo naših naroda i narodnosti, izgrađen je ovaj objekat-djelo radnika samoupravljača: „AGI-46“ Karlovac - Zagreb, GP „Vranica“ Sarajevo i MP „Monter“ iz Zagreba, uz zajedničke napore mnogobrojnih suradnika iz cijele zemlje.

Odmah nakon katastrofalne poplave 1964. godine, GP „Vranica“ pozvana je u Zagreb, gdje sudjeluje u izgradnji novih naselja: „Knežija“, „Srednjaci“, „Kalinovica“ i „Sigečica“, kao i na drugim lokacijama, dajući time svoj doprinos socijalističkoj izgradnji naše zemlje.

Ovaj spomen - album donosi u fotoreportazi prikaz poslovnog tornja, koji je građen u vremenu od 1970. do 1976. godine, kao svojevrsan dokument o najsuvremenijim dostignućima iz oblasti građevinarstva.

Izdaje Odbor za proslavu povodom svečanog otvorenja 22. 12. 1976. godine

3

Tekst povodom otvorenja Poslovnog tornja, 22. prosinca 1976.

Text on the occasion of the opening of the Business Tower, 22 Dec 1976

Knjižice grada Zagreba, Fond zbirke Zagrabiensia / Zagreb City Library, Collection Zagrabiensia (dalje / hereinafter: GK-Zagrabiensia)

Imajući u vidu značaj parcele zbog njezina položaja i već postojeću izgradnju u neposrednom okruženju, prilikom buduće gradnje na zemljištu postavljeni su svi važni parametri od strane Urbanističkog zavoda grada Zagreba koje je projekt trebao ispunjavati, a odnose se na visinu, kvadraturu, namjenu građevine (poslovna ili stambeno-poslovna) te veću dimenzioniranost u odnosu na druge stambene i poslovne tornjeve u gradu s ciljem stvaranja „novog prostornog akcenta“.¹⁸ Autori projekta poslovnog tornja, napravljenog unutar projektnog biroa „AGI-46“, su Slavko Jelinek, dipl. ing. arh. kao glavni projektant, i Berislav Vinković, dipl. ing. arh. kao koautor. (sl. 2) Idejni projekt za poslovni toranj napravljen je 1969. za pozivni natječaj, dok je glavni projekt prema podacima iz građevinske i projektne dokumentacije napravljen u siječnju 1970.¹⁹ Projekt je odobrio Urbanistički zavod grada Zagreba 1970. godine uz dodatne napomene vezane uz granice podzemne garaže, oblikovanje i smještaj aneksa na parceli, izbor materijala te uređenje prostora oko objekta.²⁰

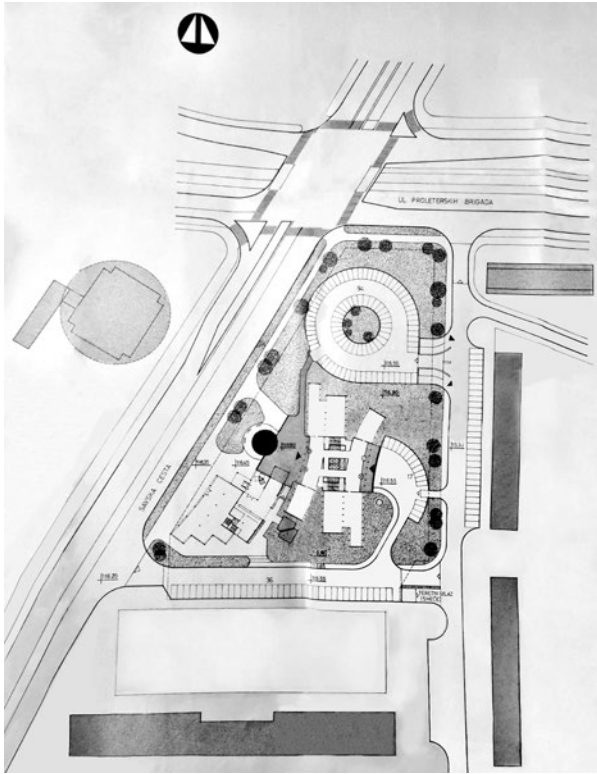
S obzirom na kompleksnost cjelokupnog projekta angažirani su suradnici Dražen Posavec za projekt aneksa uz poslovni toranj te Dragutin Medvedec za projektiranje garaža poslovnog tornja.²¹ Investitor projekta je građevinsko poduzeće Vranica iz Sarajeva,²² a suinvestitori su bili Stanoinvest i montažno poduzeće Monter iz Zagreba.²³ Glavni razlog za izgradnju poslovnog tornja bio je upravo nedostatak poslovnih prostora na području

Zagreba.²⁴ Gradnja Poslovnog tornja Zagrepčanka trajala je od srpnja 1970. do prosinca 1976. godine kada je zgrada stavljena u uporabu,²⁵ a ukupna vrijednost investicije bila je oko 500 milijuna dinara.²⁶ Uz građevinsko poduzeće Vranicu iz Sarajeva kao glavnog izvođača radova, radove na instalacijama u aneksu poslovnog tornja izveli su montažno poduzeće Monter iz Zagreba i Instalater iz Prevalja u Sloveniji.²⁷ Svečano otvorenje poslovnog tornja bilo je 23. prosinca 1976. povodom obilježavanja Dana Jugoslavenske narodne armije.²⁸ Tom je prigodom poduzeće Vranica izdalo katalog s fotografijama i popratnim tekstom koji ističe značaj izvedenog objekta.²⁹ (sl. 3)

U novootvorenom poslovnom tornju smjestilo se 39 tvrtki i organizacija iz Savezne Republike Hrvatske, SR Slovenije, SR Srbije i SR Bosne i Hercegovine koje su imale oko 2500 zaposlenih. Poznato je kako su svoj ured u Zagrepčanki imale Petrokem, INA, Croatia, Jadranbrod, Monter, neki organi izvršnog vijeća Sabora te Ljubljanska banka koja je bila smještena u aneksu poslovnog tornja.³⁰ Iako zamišljen kao trgovačko-ugostiteljski objekt tijekom gradnje su prvobitni investitori odustali od kupnje aneksa te ga je naknadno zakupila Ljubljanska banka.³¹

Prostorna organizacija parcele

Poslovni toranj smješten je na južnom dijelu parcele, a svojim kraćim stranicama postavljen je u smjeru sjever-jug kako bi se postigla preglednost raskrižja Ulice grada Vukovara i Savske ceste te omogućio pogled na vizure prema Medvednici na sjeveru i Savi na jugu (sl. 4).³² Pogled na grad u pristupnim ulicama gradskom centru, kao što su Savska cesta i Ulica Hrvatske bratske zajednice, bila je jedna od važnih tema urbanističkog planiranja nakon Drugog svjetskog rata što se naglašava i u Generalnom urbanističkom planu grada Zagreba iz 1971. gdje se navodi kako je prilikom visoke izgradnje potrebno napraviti posebnu studiju koja pokazuje „poštivanje osnovnih zahtjeva oblikovanja silhuete grada“.³³ Objekt aneksa smješten je zapadno od poslovnog tornja, a prilikom njegovog pozicioniranja obraćena je pažnja na razmak od Savske ceste kako bi bilo dovoljno prostora za kretanje pješaka.³⁴ Smještanjem aneksa uz površinu bližu pješacima također se postigla gradacija u odnosu na visinu poslovnog tornja, odnosno, stvara se dojam postepenog prijelaza visine. Ostatak prostora na parceli zauzimaju funkcionalni dijelovi kao što je kružni objekt rashladnog tornja

sjeverno od poslovnog tornja uz koji je izvedeno kružno parkiralište te parkiralište na istočnoj i južnoj strani parcele. Kako bi se osiguralo dovoljno parkirnih mjesta, ali i protočnost cestovnog prometa, osim nadzemnih parkirališta izvedena je i podzemna garaža u dvije etaže,³⁵ kojoj se pristupalo s Ulice grada Vukovara u skladu s rješenjem o odvajanju automobilskeg i pješačkog prometa za koji je bio namijenjen prilaz sa Savske ceste.³⁶ Posebna pažnja usmjerena je na hortikulturalno uređenje prostora, za što je bila angažirana pejzažna arhitektica Angela Rotkvić.³⁷ Cijeli prostor parcele uz poslovni toranj i aneks zamišljen je kao uređena zelena površina koju presijecaju pješački prilazi i površine parkirališta.³⁸ Prostor ispred zapadnog ulaza u poslovni toranj formiran je kao „trg” koji s jedne strane omeđuju zgrada poslovnog tornja i aneksa, a s druge zelene površine sa zasadenim drvećem. Zanimljivo je kako se ideju stvaranja „trga”, odnosno javnog prostora može pratiti još od prvih Rašičinih planova za izgradnju visoke zgrade na parceli u čemu se odražava humani pristup arhitekture tog doba i planiranje cjelokupnog okruženja, a ne samo građevine. Kako bi prostor ispred Zagrepčanke dodatno dobio na atraktivnosti, planirala se postaviti i skulptura na zelenoj površini, međutim, ona naposljetku nije izvedena.³⁹

4

Slavko Jelinek i Berislav Vinković, Poslovni toranj Zagrepčanka, glavni projekt, položajni nacrt, mjerilo 1:500, 14. siječnja 1970., GPZ

Slavko Jelinek and Berislav Vinković, Business Tower Zagrepčanka, main project, site plan, scale 1:500, January 14, 1970, GPZ

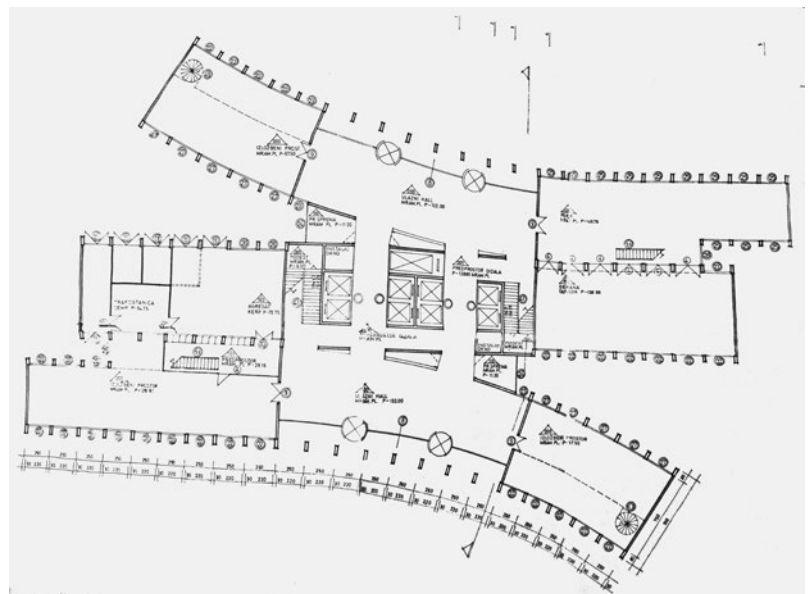
5

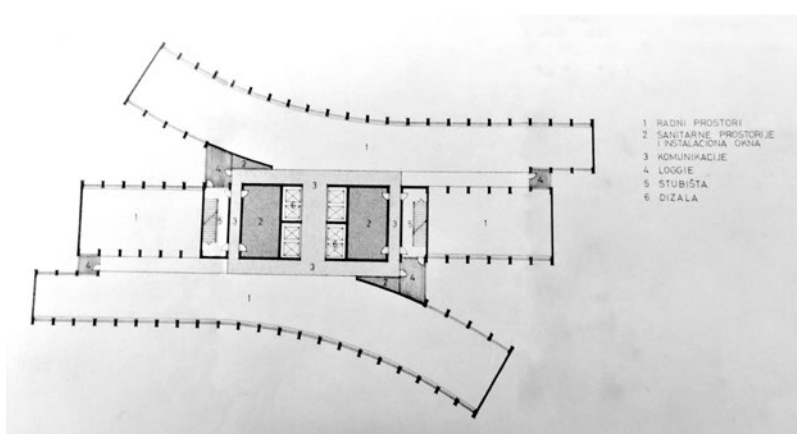
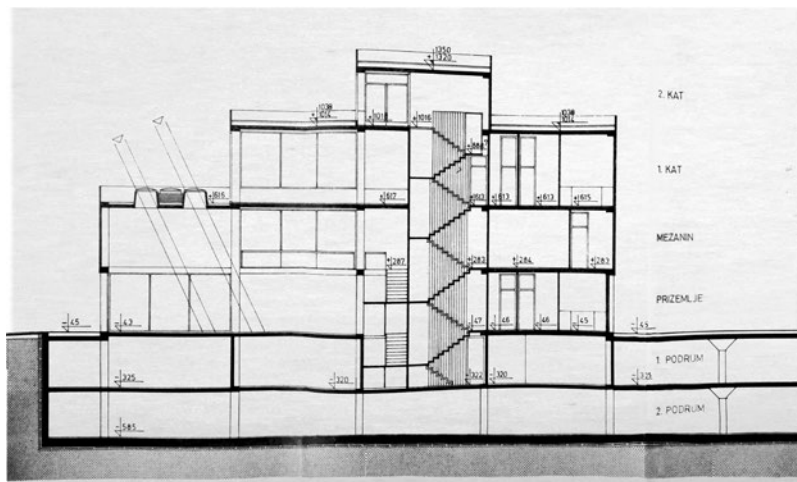
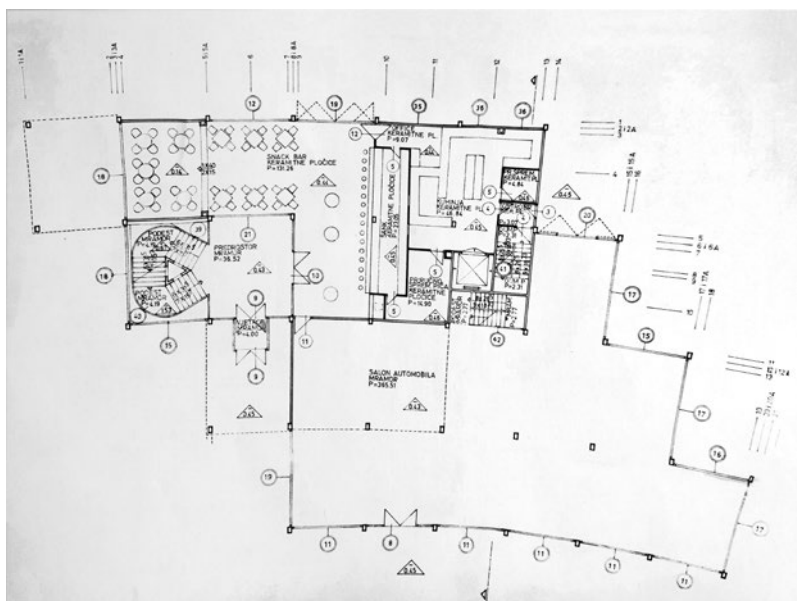
Slavko Jelinek i Berislav Vinković, Poslovni toranj Zagrepčanka, glavni projekt, tloert prizemlja, mjerilo 1:100, siječanj 1970., GPZ

Slavko Jelinek and Berislav Vinković, Business Tower Zagrepčanka, main project, ground floor plan, scale 1:500, January 14, 1970, GPZ

Arhitektonsko rješenje i konstrukcija

Osnova zgrade poslovnog tornja sastoji se od tri volumena, središnje pravokutne osnove te dvaju prislonjenih krila s konkavnim pročeljima. (sl. 5) Razlistanom kompozicijom, uz postizanje skladnosti s okolnim građevinama,⁴⁰ također se dobilo na kvalitetnoj orijentaciji i insolaciji uz ostvarivanje atraktivnijeg oblikovanja. Dinamičnost arhitektonske kompozicije dodatno se postigla visinskim stupnjevanjem dijelova građevine. Poslovni toranj sastoji se od dvije podzemne etaže s garažama, prizemlja te središnjeg dijela sa 23 kata kao najvišeg, zapadnog krila sa 21 katom i istočnog, najnižeg krila sa 19 katova. Zbog takvog arhitektonskog rješenja mogućim uzorom za Zagrepčanku smatra se poslovni toranj u Düsseldorfu, tzv. Dreischeibenhaus arhitekata Helmuta Hentricha i Huberta Petschnigga sagrađen 1960. za tvrtku Phoenix-Rheinrohr AG koji je prvi put sa Zagrepčankom usporedio arhitekt Tomislav Odak.⁴¹ Na kraju vertikalne kompozicije na središnjem dijelu postavljeni su brisoleji čime se postigao veći volumen završnog dijela i njegovo isticanje u odnosu na druge dijelove fasade. Oblikovanje je napravljeno na takav način kako bi se unutarnji prostor zaštitio od izravnog sunčevog zračenja.⁴² Na cijeloj površini građevine prostiru se terase.⁴³ Arhitektonsko rješenje aneksa djelomično, u manjem mjerilu, slijedi način oblikovanja poslovnog tornja. Aneks se sastoji od četiri visinski stupnjevana i blago zakrivljena kvadra koji su prislonjeni jedan uz drugog. (sl. 6) Svojim oblikom prate zakrivljenost bočnih stranica poslovnog tornja

6 Slavko Jelinek i Berislav Vinković, aneks Poslovnog tornja Zagrepčanka, glavni projekt, tlocrt prizemlja, mjerilo 1:100, siječanj 1970., GPZ

Slavko Jelinek and Berislav Vinković, Business Tower Zagrepčanka annex, main project, ground floor plan, scale 1:100, January 1970, GPZ

7 Slavko Jelinek i Berislav Vinković, aneks Poslovnog tornja Zagrepčanka, glavni projekt, presjek, mjerilo 1:100, siječanj 1970., GPZ

Slavko Jelinek and Berislav Vinković, annex of the Business Tower Zagrepčanka, main project, section, scale 1:100, January 1970, GPZ

8 Slavko Jelinek i Berislav Vinković, Poslovni toranj Zagrepčanka, idejni projekt II, tlocrt karakterističnog kata, mjerilo 1:200, siječanj 1970., GPZ

Slavko Jelinek and Berislav Vinković, Business tower Zagrepčanka, conceptual project II, floor plan of the characteristic floor, scale 1:200, January 1970, GPZ

i dodatno naglašavaju zakrivljeno oblikovanje. Objekt aneksa čine dva podzemna kata, prizemlje s polukatom te još dva nadzemna kata. (sl. 7) Elemente zakrivljenog oblikovanja Jelinek je koristio i u svojim prethodnim radovima u izvedbi pojedinih manjih dijelova građevine kako bi se postigla dinamičnost i dekorativnost površine, međutim, ovo je prvi put da ih koristi u velikom mjerilu cjelokupne arhitektonske kompozicije.⁴⁴ Organizacijom unutarnjeg prostora nastojalo se maksimalno udovoljiti funkcionalnosti objekta poslovne namjene i prilagodljivost prostora za korisnike. Prizemlje poslovnog tornja sastoji se od dva prostrana predvorja s istočne i zapadne strane. Ostali prostor u prizemlju planiran je kao prodajno-izložbeni i u manjem obujmu poslovni prostor (sl. 5). Površinom od prvog do dvadeset i drugog kata prostirali su se poslovni prostori. Kako bi se prilagodili željama i potrebama različitih korisnika, arhitekti su prema zahtjevu investitora napravili različite mogućnosti rasporeda uredskog prostora pa su tako napravljene varijante s pet korisnika na katu, četiri korisnika na katu, tri korisnika na katu i varijanta s dva korisnika kroz više katova.⁴⁵ Zadnji, dvadeset i treći kat, bio je organiziran kao galerijski prostor i strojarnica dizala.⁴⁶ Horizontalna komunikacija građevinom ostvarena je hodnicima duž bočnih krila koji su povezani s vertikalnom komunikacijskom osi koju čine dizala i stepenice smještene u središnjem dijelu građevine. (sl. 8) Prostor u prizemlju aneksa prema prvotnom je projektu bio predviđen za autosalon te prostor *snack* bara s kuhinjom, polukat za sanitarne prostorije, prvi

kat za kavanu s terasom te drugi kat za uredsko poslovanje (sl. 6). S obzirom na to da je prostor aneksa naposljetku kupila Ljubljanska banka bilo je potrebno prilagoditi prostor potrebama bankarskog poslovanja. U prizemlju je tako napravljeno malo predvorje koje se otvara prema velikom ulaznom holu sa šalterima oko kojeg su smještene uredske prostorije za rad s korisnicima i pojedine zaposlenike⁴⁷ te katovi s uredskom namjenom. Zbog tehnologije korištene u gradnji, Zagrepčanka je bila jedna od najnaprednijih i najmodernijih građevina na prostoru Jugoslavije.⁴⁸ Poslovni toranj, kao i prateći aneks, izvedeni su armiranom betonskom konstrukcijom. Glavnu nosivu konstrukciju poslovnog tornja čine armiranobetonski zidovi oko jezgre tornja, zabatni zidovi na bočnim završecima središnjeg dijela i bočnih krila te stupovi postavljeni u uzdužnom i poprečnom smjeru građevine.⁴⁹ Stropna konstrukcija poslovnog tornja izvedena je većinom od monolitnih, a djelomično od slobodno položenih armiranih betonskih ploča, dok je kod aneksa napravljena od križno-armiranih ploča.⁵⁰ Pročelje i začelje zgrade učvršćuju vertikalni istaci stupova koji se protežu cijelom njezinom visinom.⁵¹ Objekt je projektiran tako da može izdržati potres od devet stupnjeva po Mercallijevoj ljestvici.⁵² Dodatnoj ekskluzivnosti građevine pridonijeli su materijali i ostala oprema uvezena iz zapadnoeuropskih zemalja kao što su Italija, Austrija i Belgija. Poslovni toranj i aneks obloženi su pločama kararskog mramora iz Carrare u Italiji, tip „Bianco Kennedy”, a pročelja i začelja objekata ostakljena su tamnozelenom i svijetlozelenom nijansom prozora proizvedenima u tvrtki Saint-Gobain Bruxelles u Belgiji.⁵³ Prozori su izvedeni na način da se ne mogu otvoriti, odnosno, građevina nema prirodnog dotoka zraka. U tu svrhu napravljen je poseban sustav ventilacije koji čini rashladni toranj s funkcijom reguliranja protoka zraka, grijanja i hlađenja prostora poslovnog tornja i aneksa.⁵⁴ S obzirom na zahtjevnost održavanja fasade građevine zbog njezine je visine naručen uređaj za čišćenje staklene površine iz austrijske tvrtke Habegger-Thun koji je bio jedini takve vrste u cijeloj Jugoslaviji.⁵⁵ Kako bi se ostvarila vertikalna komunikacija zgradom, uz dva jednokraka stepeništa, ugrađeno je jedno teretno i sedam osobnih dizala izvedenih u talijanskoj tvrtki Falconi.⁵⁶ Poslovna namjena građevine uvjetovala je osiguravanje dovoljnog broja telefonskih priključaka u svrhu čega je na vrhu središnjeg dijela postavljen telekomunikacijski

toranj. S njime je ukupna visina građevine dosegla 101,5 metar te je tom visinom bila najviša zgrada u Jugoslaviji.⁵⁷

Uređenje interijera i recepcija poslovnog tornja

Posebna pažnja posvećena je uređenju interijera poslovnog tornja i aneksa. Kao i na vanjskom plaštu građevine, za opremanje unutarnjeg prostora također je korišten mramor. U poslovnom tornju i aneksu prema zamisli arhitekata duž katova zidovi i podovi obloženi su mramorom crvenkaste boje iz Sopoćana.⁵⁸ Za popločavanje ulaznog trijema ispred poslovnog tornja korišten je mramor bijele boje iz Studenice,⁵⁹ a kod aneksa spomenuti mramor crvenkaste boje. Najreprezentativniji dijelovi u smislu izvedenih umjetničkih radova odnose se na prizemlje poslovnog tornja, odnosno predvorja, prostora *snack* bara i turističke agencije te prizemlja aneksa.⁶⁰ Za navedene su dijelove Jelinek i Vinković projektirali funkcionalnu opremu i birali namještaj, a značajan pečat u oblikovanju interijera dali su svojim umjetničkim djelima Edo Murtić i Raoul Goldoni.⁶¹ Jelinek je s navedenim umjetnicima ostvario i druge suradnje, kao što je prilikom uređivanja interijera Dječje štedionice Pčelica i Štedionice Zlatarovo zlato za Kreditnu banku Zagreb u Vlaškoj ulici (1970.) te Štedionice Zagrebačke banke u Maksimirskoj ulici u Zagrebu (1978.).⁶² U predvorjima poslovnog tornja na istočnom i zapadnom ulazu izvedeni su reljefni radovi na zidu i na prednjoj strani recepcijskih pultova (sl. 9) za koje se pretpostavlja kako su djela Slavka Jelineka.⁶³ Jelinek je tijekom 70-ih, također u interijeru turističke agencije Generalturist na Strossmayerovom trgu i u Praškoj ulici te u Štedionici Maksimirske banke na Maksimirskoj cesti u Zagrebu, izveo reljefe na zidovima koji su motivima usklađeni s reljefnom obradom na prednjem dijelu pultova.⁶⁴ Još jedno nepotvrđeno autorstvo odnosi se na umjetnička djela, sedam slika manjih dimenzija na zidu u *snack* baru u prizemlju poslovnog tornja za koja se pretpostavlja da su radovi Ede Murtića.⁶⁵ U aneksu gdje je bila smještena Ljubljanska banka, Raoul Goldoni napravio je reljefe na mramornom zidu koji se nalaze na sjevernom bočnom zidu u središnjem holu poslovnice te reljefno obrađene ploče koje su bile postavljene na ogradi polukata i oblikovnim motivima usklađene s reljefima na zidu (sl. 10). Dodatno, napravio je slobodnostojeću skulpturu *Torzo* smještenu na samom ulazu u središnji hol poslovnice.⁶⁶ Prema sačuvanim

9

Predvorje
Poslovnog tornja
Zagrepčanka,
ulaz s istočne
strane, reljefi
na zidovima i
prednjem dijelu
repcijskog
pulta iz 1976.

Lobby of the
Business Tower
Zagrepčanka,
entrance from the
east side, reliefs
on the walls and
the front part of
the reception desk
from 1976

(photo /
photo: Ana-
Marija Senfner,
September 2021)

10

Interijer
poslovnice
Ljubljanske
banke u aneksu
Poslovnog tornja
Zagrepčanka,
reljefi Raoula
Goldonija
iz 1976.,
GK-Zagrabiensia

Interior of the
Ljubljanska banka
branch office in
the annex of the
Business Tower
Zagrepčanka,
reliefs by Raoul
Goldoni from 1976,
GK-Zagrabiensia

11

Interijer
poslovnice
Ljubljanske
banke u aneksu
Poslovnog tornja
Zagrepčanka,
tapiserija Ede
Murtića iz 1976.,
GK-Zagrabiensia

Interior of the
Ljubljanska banka
branch office in
the annex of the
Business Tower
Zagrepčanka,
tapestry by Edo
Murtić from 1976,
GK-Zagrabiensia

poznato gdje su danas završila izvedena likovna
djela Ede Murtića za Poslovni toranj Zagrepčanku,
a prilikom promjene zakupaca prostora aneksa
uklonjeni su i reljefi Raoula Goldonija.

Projekt poslovnog tornja naišao je na širok po-
zitiv odjek u dnevnim tiskovinama koje su po-
pratile sve događaje, od pojedinih etapa izgrad-
nje do svečanog otvaranja. Poslovnom tornju su
se od početka izgradnje počeli pripisivati različiti
epiteti kao što su „zagrebačka ljepotica” i „vitka
ljepotica”, a prepoznate su i njezine arhitektonske
karakteristike u kontekstu „moderne i suvremene
konceptije koja označava početak novih ritmova
u tom starom dijelu grada”. Nakon što se poslov-
ni toranj otvorio naziva ga se „mramornim gra-
dom u malom” referirajući se na raskoš materijala
koji je korišten za oblaganje fasade i za uređenje

skicama Goldoni je također radio na uređivanju
interijera i oblikovanju staklene stijene u pred-
vorju poslovnice.⁶⁷ Prostor poslovnice Ljubljanske
banke umjetnički je obogatio i Edo Murtić, koji je
napravio tapiseriju smještenu na južnom zidu pri-
zemlja.⁶⁸ (sl. 11) Opremanje interijera javnih zgra-
da djelima vrsnih umjetnika ima bogatu tradici-
ju, kako prije, tako i nakon Drugog svjetskog rata
kada od 50-ih godina dolazi do većeg zamaha u
opremanju upravnih, privrednih zgrada, kavana
te hotela.⁶⁹ Dobrostojeće organizacije pokazivale
su svoj prosperitet putem raskošnog i profinjeno-
g unutrašnjeg uređenja svojeg prostora, a angaži-
rani su umjetnici dobili svojevrstu slobodu izra-
žavanja te se postiglo oplemenjivanje prostora.⁷⁰
Murtić i Goldoni također sudjeluju u oblikovanju
velikog broja interijera javnih zgrada od kojih su
neki: kavana Neboder u Ilici 1959. djelo arhitek-
ta Nevena Šegvića, Zgrada društveno-političkih
organizacija 1968. arhitekta Ivana Vitića te Hotel
Libertas u Dubrovniku 1969. arhitekata Andrije
Čičin-Šaina i Žarka Vinceka kao koautora.⁷¹ U tom
kontekstu treba spomenuti kako je Jelinekovo su-
djelovanje u izradi reljefa za predvorje Zagrepčan-
ke te ostale spomenute prostore iznimka budući
da drugi arhitekti ne sudjeluju u svojim realiza-
cijama na taj način. Treba napomenuti kako nije

12

Razglednica s motivom Poslovnog tornja Zagrepčanka, Zagreb: Turistkomerc, 1976.

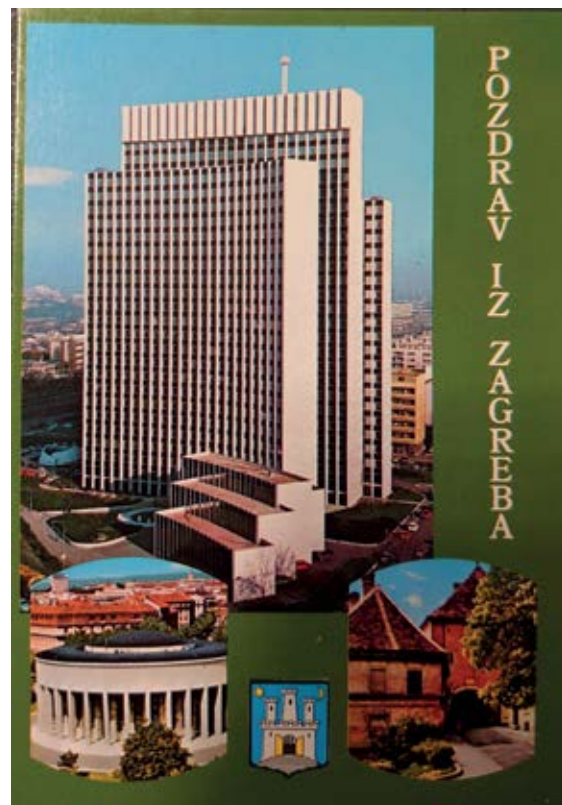
Postcard with the motif of the Zagrepčanka Business Tower, Zagreb: Turistkomerc, 1976.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, Grafička zbirka / National and University Library in Zagreb, Print Collection (dalje / hereinafter: NSK)

unutrašnjosti građevine te postaje jedan od „ponosa Zagreba”.⁷² O prepoznavanju poslovnog tornja kao reprezentativnog arhitektonskog ostvarenja govori i odabir njegovog motiva za razglednice grada Zagreba, gdje se pojavljuje uz već valorizirana djela povijesnog krajolika grada (sl. 12) ili kao dio vizure grada Zagreba. (sl. 13) Uz osvrte u tisku u kojima se može vidjeti naglašavanje važnosti Zagrepčanke, značajna je sociološka studija *Karakteristični elementi fizionomije Zagreba i problemi gradskog značaja* provedena 1979. godine koja donosi pogled stanovnika Zagreba na izvedeni objekt, a čiji rezultati upućuju na postavljanje Zagrepčanke jednim od simbola grada izvan stare gradske jezgre.⁷³ Ulogu u takvom doživljaju objekta mogao je imati i upravo sam naziv poslovnog tornja, putem kojeg se njegovim personificiranjem⁷⁴ želio istaknuti društveni značaj u lokalnom kontekstu i poistovjetiti objekt s gradom, a u isto vrijeme naglasiti prepoznatljivost i važnost grada u širem kontekstu Jugoslavije.⁷⁵ Dakako, ovo uključuje i tendencije u izgradnji nebodera koji su simbolički usmjereni na pokazivanje prosperiteta i važnost grada.⁷⁶ Nedvojbeno, Zagrepčanka je svojom arhitekturom i odnosom prema urbanom okruženju ostavila upečatljiv trag u zagrebačkoj arhitekturi prošlog stoljeća, što potvrđuje i njezino uvrštavanje u jednu od „pet najskladnijih zgrada Zagreba 20. stoljeća” od strane povjesničara umjetnosti Radovana Ivančevića.⁷⁷

Suvremeno stanje i zaključne riječi

Zagrepčanka je sve do danas uspjela održati kontinuitet svoje poslovne funkcije usprkos novim zahtjevima na tržištu poslovnih prostora i promijenjenog društveno-političkog sustava. U privatnom je vlasništvu 34 suvlasnika, a njome na temelju smjernica koje daje povjerenstvo sastavljeno od suvlasnika od 1998. upravlja dioničko društvo Zagrepčanka poslovni objekti.⁷⁸ Aneks uz poslovni toranj i dalje je u vlasništvu Ljubljanske banke koja je svoje pravne ovlasti prenijela na tvrtku koja za njih iznajmljuje poslovni prostor.⁷⁹ Glavni problem građevine odnosi se na mramorne ploče koje su 1980-ih počele padati s fasade građevine, a obnavljanje fasade traje do današnjih dana uz velike financijske izdatke od strane suvlasnika.⁸⁰ Kako bi se zaštitili posjetitelji poslovnog tornja od ploča koje su padale, 90-ih su Jelinek i Vinković uz Jelinekovog sina, Grozdana Jelineka, napravili projekt aneksa koji se trebao nalaziti uz istočno pročelje tornja, međutim, nije pronađen

zainteresirani investitor.⁸¹ Zamjena ploča počela je 2002. na zapadnoj, 2014. se nastavilo s obnovom istočne fasade, od 2016. do 2018. trajala je obnova južnog dijela sa stupovima na terasama istočnog i zapadnog pročelja, a 2022. završena je zamjena ploča na kruništu.⁸² Sve radove izvodila je tvrtka Plussys d.o.o. iz Zagreba, a mramorne ploče zamijenjene su granitom koji je odabran u konzultacijama s glavnim projektantom Zagrepčanke i uz suglasnost Gradskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode.⁸³ Prilikom odabira materijala posebna pažnja posvećena je zadržavanju prepoznatljivog vanjskog izgleda građevine. Unatoč spomenutom problemu koji prati Zagrepčanku gotovo od njezine izgradnje zbog čega je djelomično promijenjena percepcija o zgradi, njezina vrijednost kao jednog od prvih poslovnih tornjeva na našem prostoru može se ponajbolje vidjeti tek danas, nakon izgradnje mnogih poslovnih tornjeva u Zagrebu. U današnje vrijeme privatni interesi investitora imaju primat nad urbanističkim pravilima te se mnogi visoki objekti grade na mjestima koja svojim prostornim obilježjima to ne mogu podnijeti.⁸⁴ Značaj Zagrepčanke ogleda se u promišljenom urbanističkom planiranju te humanom pristupu i senzibilitetu arhitekta prilikom projektiranja i skladnog uklapanja poslovnog

tornja u postojeću okolinu. Ovo se ogleda u uzimanju u obzir vizure grada prilikom smještaja, orijentacije i atraktivnog oblikovanja Zagrepčanke, predviđanju i pomnom uređenju javnog prostora na parceli uz poslovni toranj te u samom tornju u planiranju prizemlja sa sadržajima za javnost. Tema građenja visokih građevina je kompleksna,⁸⁵ prilikom čega je u prvom redu potrebno ravnati se pravilima struke i uzeti u obzir posljedice koju neka visoka građevina može imati na grad u cijelosti. Zagrepčanka je jedan od primjera dobre prakse u izgradnji, ali također ukazuje na potrebu za dugoročnijim planiranjem prilikom izgradnje visokih građevina s obzirom na mnoga ulaganja koja takve zgrade zahtijevaju.

13

Razglednica s motivom Poslovnog tornja Zagrepčanka, Zagreb: Zadržna štampa, 1987., NSK

Postcard with the motif of the Business Tower Zagrepčanka, Zagreb: Zadržna štampa, 1987, NSK

BILJEŠKE

- 1 Rad je nastao na temelju diplomskog rada autorice „Poslovni toranj Zagrepčanka” pod mentorstvom dr. sc. Dragana Damjanovića, obranjenog na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- 2 Maroević i Premerl govore o 1970-ima kao prijelaznom razdoblju u arhitekturi jer se kod arhitekata uz i dalje prisutno oblikovanje na tradiciji moderne arhitekture javlja traženje novih oblika i blage naznake postmodernističkih tendencija, odnosno, vidljiv je odmak od „internacionalnog stila” prema „autorskoj arhitekturi”. Vidi: Ivo Maroević, „Arhitektura sedamdesetih u Hrvatskoj,” *Arhitektura 176-177* (1981.): 45-59; Tomislav Premerl, *Zagreb grad moderne arhitekture. Stoljeće zagrebačke arhitekture* (Zagreb: Durieux, 2002.), 75-82.
- 3 Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-2800> (pregledano 1. 4. 2021.).
- 4 Borka Bobovec, *Antologija hrvatske arhitekture druge polovine dvadesetog stoljeća* (Zagreb: UPI2M Plus, 2016.); Premerl, *Zagreb grad moderne arhitekture*.
- 5 Zlatko Karač, Alen Žunić, *Antologijski arhitektonski vodič Zagreba: 100 izabranih zgrada* (Zagreb: Arhitektonski fakultet, UPI-M2, 2018.); Dragan Damjanović, *Zagreb: arhitektonski atlas* (Zagreb: AGM, 2014.); Aleksander Laslo, *Arhitektonski vodič kroz Zagreb, 1898.-2010.* (Zagreb: DAZ, Arhitekst, 2011.).

- 6 Uvid u današnje funkcioniranje građevine dala je Željka Strelar, direktorica Zagrepčanke poslovni objekti d.d. u razgovoru s autoricom rada.
- 7 *Prostorno planska dokumentacija Zagreba i zagrebačkog područja 20. stoljeća i početka 21. stoljeća. Čimbenici koji su utjecali na provedbu planova od 1986. godine. Elaborat.* (Zagreb: Grad Zagreb, Ured za strategijsko planiranje i razvoj grada; Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2019.), 9. https://www.zagreb.hr/userdocsimages/arhiva/prostorni_planovi/publikacije/Grad%20Zagreb%20-%20Af_%20Studija%20PPGZ_2019.pdf (pregledano 10. 12. 2022.).
- 8 *Prostorno planska dokumentacija Zagreba*, 16.
- 9 *Prostorno planska dokumentacija Zagreba*, 17–21. Do 1970-ih godina uz Ulicu Vukovara u neposrednom okruženju parcele budućeg poslovnog tornja bili su sagrađeni objekti stambenog i poslovnog karaktera u duhu modernizma. Vedran Ivanković, „Moskovski boulevard – Ulica grada Vukovara u Zagrebu 1945.–1956. godine. Arhitektura i urbanizam na razmeđu Istoka i Zapada,” *Prostor* 14 (2006.): 180–181.
- 10 *Urbanistički program grada Zagreba: smjernice za razvoj* (Zagreb: Urbanistički zavod grada Zagreba, 1963.); *Urbanistički program grada Zagreba: smjernice za razvoj* (Zagreb: Urbanistički zavod grada Zagreba, 1965.).
- 11 *Generalni urbanistički plan grada Zagreba: elaborat* (Zagreb: Urbanistički zavod grada Zagreba, 1970.).
- 12 Današnja Ulica grada Vukovara nekoliko je puta tijekom 20. stoljeća mijenjala naziv: 1947. nazvana je Moskovskom ulicom, 1953. Beogradskom ulicom, 1957. Ulicom proleterskih brigada, a od 1990-ih nosi današnji naziv. Ivanković, „Moskovski boulevard,” 180–181.
- 13 Božidar Rašica, „Objekti na zapadnom dijelu Beogradske ulice u Zagrebu,” *Arhitektura* 1 (1954.): 30–31, 36–38.
- 14 U novoj studiji iz 1960. donosi se objekt višekatnosti, zbog novog programa i promjene namjene objekta uvjetovanima zahtjevima investitora te zbog potrebe za revidiranjem volumena u odnosu na novoizgrađene objekte u neposrednoj blizini. Vidi: Božidar Rašica, „Dvije stambene zgrade u Zagrebu,” *Arhitektura* 1–3 (1960.): 16–19.
- 15 Natječaj je proveden 30. 9. 1968., a zaključen 8. 10. 1968. Uz građevinsko poduzeće Vranica na natječaju su još sudjelovali Jugomont Zagreb, Tempo, Napred Beograd i Industrogradnja Zagreb. Početni iznos za licitaciju bio je 4 583 650,00 N. dinara, a Vranica je ponudila 9 167 300,00 N. dinara. Gradsko poglavarstvo Zagreb, Središnja pismohrana, Trg Stjepana Radića 1, Zagreb, fond A.5.4.1 Gradska uprava Zagreb, Sekretarijat za komunalne poslove, građevinarstvo i saobraćaj. UP-9476/3, arh. Znak 38,11, Poslovni toranj na uglu Savske ceste i Ulice proleterskih brigada (dalje: GPZ), Suglasnosti na objekte, nalazi i mišljenje, *Rješenje*, 8. 10. 1968.; GPZ, Suglasnosti na objekte, nalazi i mišljenje, *Do djela zemljišta Građevnom poduzeću Vranica iz Sarajeva radi izgradnje višekatnog stambeno-poslovnog objekta u Zagrebu, Savska cesta-Proleterskih brigada.*, 2. 6. 1970., 1–2.
- 16 Zrinka Barišić Marenčić, Ariana Šulhofer, Andrej Uchytel, „Zgrada Ženske realne gimnazije sestara milosrdnica u Zagrebu arhitekta Zvonimira Vrkljana (1937.–1939.),” *Prostor* 17 (2009.): 287–288.
- 17 Savska je cesta bila jedna od poveznica prema južnom dijelu Zagreba još od predturskog razdoblja te ostala do danas „žila kućavica”, kako je naziva Ivo Maroević. U razdoblju bliskom gradnji Zagrepčanke realizira se i dogradnja zgrade Kemikalije i Poslovni toranj Industrogradnje. Ivo Maroević, *O Zagrebu usput i s razlogom. Izbor tekstova o zagrebačkoj arhitekturi i urbanizmu (1970. – 2005.)* (Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2007.), 135–144; T. Indik, „Savska-poslovna ulica,” *Večernji list* (28. svibnja 1969.), 9.
- 18 GPZ, Suglasnosti na objekte, nalazi i mišljenje, *Urbanistički uvjeti za izgradnju poslovnog (ili poslovno-stambenog tornja na jugoistočnom uglu Ul. Proleterskih brigada-Savska cesta (prijepis)*, 1–2., 4. 5. 1967.
- 19 Marijan Hrčić, ur., *Arhitektura u Hrvatskoj 1945. – 1985.* (Zagreb: Udruženje Hrvatskih arhitekata, UPI-2M, 2012.), 244; GPZ, „Suglasnosti na objekte, nalazi i mišljenje”. Projekt Poslovnog tornja Zagrepčanka bio je predstavljen na jednoj od izložbi u organizaciji projektnog biroa AGI-46 povodom dvadeset i pete obljetnice djelovanja u Zorin domu u Karlovcu 1971. Vidi: Sena Sekulić-Gvozdanović, „Povodom jubileja i izložbe AGI-46,” *Čovjek i prostor* 226 (1972.): 9–12, 25.
- 20 U dopisu Urbanističkog zavoda grada Zagreba projektnom birou AGI-46 daje se mišljenje: „1. Glavni projekt poslovnog objekta izrađen je u skladu sa postavljenim urbanističkim uvjetima ovog Zavoda (...). 2. (...) Granica podzemnog parkirališta ne smije preći građevinski pravac sjeverne fasade stambenog objekta uz Ulicu proleterskih brigada. Južna granica ovog objekta treba da bude min. 2,0 m odmaknuta od današnje sjeverne ograde škole u Savskoj cesti. 3. Niži objekt kao volumen organski je vezan sa visokim poslovnim objektom. Potrebno je u arhitekturi nižeg objekta također postići kompoziciono jedinstvo sa glavnim, visokim volumenom objekta. 4. Da bi se maksimalno i do kraja naglasila predložena oblikovna kompozicija u prostoru, prijelazni plato sa zapadne strane trebalo bi oblikovati u skladu sa konkavom objekta. 5. Obzirom na izvanredan značaj lokacije i prostora, potrebno je naglasiti, da upotrijebljeni materijal svih fasada mora biti vrlo kvalitetan i trajnog karaktera. 6. Po dovršetku objekta, sve prilaze, kolne i pješačke površine, zelenilo, trgovce i ukrasne elemente treba izvesti na temelju detaljnog hortikulturalnog plana (...).” GPZ, Suglasnosti na objekte, nalazi i mišljenje, *Glavni projekt uglovnice Savska cesta-Ulica proleterskih brigada-urbanistička suglasnost*, 25. 2. 1970., 1–2.
- 21 Uz navedene suradnike, svoj doprinos dali su Nikola Sužnjević i Ljerka Belavić na arhitektonskoj razradi projekta te Zvonko Jureša i Dragutin Škrčić na projektiranju statike građevine. Svi suradnici bili su zaposleni u projektnom birou AGI-46. Vidi: Zdravko Živković, „Zagrepčanka, jedan od prostornih akcenata,” *Čovjek i prostor* 324–325 (1980.): 16.
- 22 Prema predanom zahtjevu investitora određena je izgradnja poslovnog objekta P+17, P+23 i P+19, a na jugozapadnom dijelu trgovačko-ugostiteljskog objekta P do P+2 (aneks poslovnog tornja). GPZ, Suglasnosti na objekte, nalazi i mišljenje, *Rješenje*, 20. 5. 1969.
- 23 Podaci o suinvestitorima donose se u dnevnom tisku. Vidi: V. Z., „Prvi neboder za tržište,” *Vjesnik* (16. siječnja 1969.): 13; Š. M., „U povodu dana JNA. Otvara se Zagrepčanka,” *Vjesnik* (21. prosinca 1976.): 7. U razgovoru sa Željkom Strelar, direktoricom Zagrepčanke poslovni objekti d.d., dioničkog društva za tehničko upravljanje i održavanje poslovnih objekata pružila se informacija kako su pojedine organizacije prije izgradnje poslovnog tornja dale sredstva za svoje poslovne prostore, međutim, ostaje nepoznato koje su to sve organizacije bile te u kojem financijskom opsegu su sudjelovale.
- 24 V. Z., „Prvi neboder za tržište,” 13.
- 25 Građevinska dozvola je izdana 28. 7. 1970., a u dnevnom tisku nalazi se informacija o početku radova (postavljanju temelja). Vidi: GPZ, Suglasnosti na objekte, nalazi i mišljenje, *Odobrenje za građenje*, 28. 7. 1970.; D. I., „Postavljanje temelja za zagrebačku ljepoticu,” *Vjesnik* (4. srpnja 1970.), 12.

- 26 Predračunska vrijednost radova bila je 120 milijuna dinara, a u dnevnom tisku navodi se kako je do povećanja troškova došlo zbog trajanja radova dvije godine duže od predviđenog i porasta cijene materijala. Vidi: GPZ, Suglasnosti na objekte, nalazi i mišljenje.; Š. M., „U povodu dana JNA. Otvara se Zagrepčanka,” 7.
- 27 GPZ, Suglasnosti na objekte, nalazi i mišljenje, *Zapisnik o izvršenom pregledu investiciono-tehničke dokumentacije aneksa poslovnog tornja*, 15. 8. 1974., 1-2.
- 28 Vrpcu je prerezao predsjednik Privredne komore Zagreb Stjepan Potlaček, a otvorenju su prisustvovali društveno-politički radnici iz SR Hrvatske i SR Bosne i Hercegovine, predstavnici investitora, projektanti i radnici. Vidi: Š. M., „Otvoren 109 metara visok poslovni toranj Zagrepčanka,” *Vjesnik* (24. prosinca 1976.), 8; M. Se, „Otvorena Zagrepčanka,” *Večernji list* (24. prosinca 1976.), 7.
- 29 Tom prilikom izvedeni objekt nazivaju Poslovnim tornjem Vranica, iako je tada već službeno prozvan Poslovnim tornjem Zagrepčanka. Vidi: Knjižnice grada Zagreba, Gradska knjižnica, Fond zbirke Zagrabienisa „Poslovni toranj Vranica,” (Zagreb: Odbor za proslavu povodom svečanog otvorenja, 22. prosinca 1976.) s. p. (dalje: GK-Zbirka Zagrabienisa); Š. M., „U povodu dana JNA. Otvara se Zagrepčanka,” 7; E. K., „Zagrepčanka širom otvara vrata,” *Borba* (22. prosinca 1976.), 16.
- 30 GK-Zbirka Zagrabienisa; Renata Margaretić Urlič, *Slavko Jelinek* (Zagreb: Udruženje hrvatskih arhitekata, 2009.): 83. Podatak o Jadranbrodu dobiven je od Željke Strelar.
- 31 S obzirom na to da se pojavila Ljubljanska banka kao novi zainteresirani kupac, bilo je potrebno izmijeniti tehničku dokumentaciju i predati novi zahtjev za građevinsku dozvolu zbog prenamjene prostora za potrebe bankovnog poslovanja. GPZ, Suglasnosti na objekte, nalazi i mišljenje, *Rješenje*, 15. 10. 1974., 1-2.
- 32 GPZ, Suglasnosti na objekte, nalazi i mišljenje, *Tehnički opis glavnog projekta poslovnog tornja na uglu Ulica proleterskih brigada i Savske ceste u Zagrebu*, 1970., 1-5.
- 33 *Generalni urbanistički plan grada Zagreba: elaborat*, 87.
- 34 U dokumentaciji se navodi kako bi objekt aneksa trebao „(...) uz urbanističko definiranje usmjerenost Savske ceste doprinijeti pravilnom odnosu mjerila i vizura pješaka prema dimenziji i dinamici glavnog volumena. Priloženim je rješenjem objekt dovoljno odmaknut od Savske ceste kako bi se postigla potrebna komunikativnost pješačke površine i otvorili vrijedni vidici prema sjeveru.” GPZ, Suglasnosti na objekte, nalazi i mišljenje, *Tehnički opis glavnog projekta poslovnog tornja na uglu Ulica proleterskih brigada i Savske ceste u Zagrebu*, 1970., 3.
- 35 Ukupno je bilo 147 parkirnih mjesta na otvorenom parkiralištu te 622 parkirnih mjesta u podzemnoj garaži. GPZ, Suglasnosti na objekte, nalazi i mišljenje, *Tehnički opis glavnog projekta poslovnog tornja na uglu Ulica proleterskih brigada i Savske ceste u Zagrebu*, 1970., 2.
- 36 Isto.
- 37 Živković, „Zagrepčanka, jedan od prostornih akcenata,” 16.
- 38 GPZ, Suglasnosti na objekte, nalazi i mišljenje, *Tehnički opis glavnog projekta poslovnog tornja na uglu Ulica proleterskih brigada i Savske ceste u Zagrebu*, 1970., 3.
- 39 Prema zamisli projektanta Jelineka trebala je biti postavljena skulptura Branka Ružića *Ptica* međutim to nije izvedeno. Naknadno je ULUPUH raspisao natječaj uoči Univerzijade u Zagrebu 1986. te je napravljeno idejno rješenje skulpture koja bi se postavila ispred poslovnog tornja autorice Milene Lah *Crvena ruža (za zapučak Zagrebu)* također neizvedeno. Vidi: Lidija Butković, „Prijedlog Zagrebačkog salona 1971. – 2002. Zamisli i realizacije na polju javne skulpture grada Zagreba,” u *Anali Galerije Antuna Augustinčića.*, ur. Božidar Pejković (Sv. Nedjelja: Kratis, 2008.), 33.
- 40 Živković, „Zagrepčanka, jedan od prostornih akcenata,” 16; Margaretić Urlič, *Slavko Jelinek*, 81.
- 41 Projekt poslovnog tornja napravili su Helmut Hentrich i Huber Petschnigg za tvrtku Phoenix-Rheinrohr AG, a kao glavna razlika tog projekta i projekta za Zagrepčanku ističe se ravno oblikovanje stranica bočnih krila. Moguće je kako je Jelinek posegnuo za tim projektom kao predloškom, međutim, svakako treba naglasiti kako Zagrepčanka pokazuje atraktivnost i dinamičnost arhitektonskog rješenja. Vidi: Tomislav Odak, „Jelinek u Zagrebu,” u *Arhitektonske kronike* (Zagreb: UPI-2M, 2009.), 220; Margaretić Urlič, *Slavko Jelinek*, 83.
- 42 Kao jedan od razloga za takvo oblikovanje navodi se još i potreba za traženjem novih elemenata koji će vizualno nadomjestiti krov, odnosno, dati građevini njezin završetak. Na primjeru Zagrepčanke može se vidjeti kako je postignuta funkcionalnost, ali ujedno i dekorativnost fasade. Živković, „Zagrepčanka, jedan od prostornih akcenata,” 17.
- 43 Terasa na vrhu poslovnog tornja nisu otvorene za javnost iz sigurnosnih razloga.
- 44 Jelinek radi nadstrešnicu u zakrivljenom obliku na stambenom objektu u Trpimirovoj ulici 1954. – 1957. te zakrivljene balkone na stambenom neboderu u naselju Sopot 1965. – 1967. Vidi: Margaretić Urlič, *Slavko Jelinek*, 16.
- 45 GPZ, Suglasnosti na objekte, nalazi i mišljenje, *Glavni projektni list 14-30*, 1970.
- 46 GPZ, Suglasnosti na objekte, nalazi i mišljenje, *Tehnički opis glavnog projekta poslovnog tornja na uglu Ulice proleterskih brigada i Savske ceste u Zagrebu, Sadržaj, veličina i racionalnost rješenja objekta*, 1970., 4.
- 47 Margaretić Urlič, *Slavko Jelinek*, 90.
- 48 GK-Zbirka Zagrabienisa.
- 49 GPZ, Suglasnosti na objekte, nalazi i mišljenje, *Tehnički opis glavnog projekta poslovnog tornja na uglu Ulica proleterskih brigada i Savske ceste u Zagrebu, Konstrukcija*, 1970., 6.
- 50 Isto.
- 51 Isto.
- 52 GK-Zbirka Zagrabienisa.
- 53 Isto.
- 54 Jedini prirodni dotok zrak moguć je kroz lode, međutim, njihovim čestim otvaranjem ili nezatvaranjem remeti se mikroklima i rad klimatizacijskog uređaja. GPZ, Suglasnosti na objekte, nalazi i mišljenje, *Grijanje i klimatizacija, Tehnički izvještaj*, 1970., 1-4.
- 55 GK-Zbirka Zagrabienisa.
- 56 Isto.
- 57 Poslovni toranj je tada postao najviša zgrada u Jugoslaviji. GK-Zbirka Zagrabienisa.
- 58 Živković, „Zagrepčanka, jedan od prostornih akcenata,” 16.
- 59 Živković, „Zagrepčanka, jedan od prostornih akcenata,” 16.
- 60 Za uređenje turističke agencije u poslovnom tornju nisu pronađeni slikovni izvori.
- 61 Margaretić Urlič, *Slavko Jelinek*, 127-128.
- 62 Margaretić Urlič, *Slavko Jelinek*, 127-128.
- 63 U literaturi se ne spominje podatak o autorstvu.
- 64 Margaretić Urlič, *Slavko Jelinek*, 128-133.
- 65 Uspoređivane su stilske karakteristike izvedenih umjetničkih djela Ede Murtića sedamdesetih godina i djela u *snack* baru poslovnog tornja za čije uređenje su pronađena dva slikovna izvora male kvalitete na temelju kojih se vidi velika sličnost u umjetničkom rukopisu. Vidi: Senfner,

- Ana-Marija, „Poslovni toranj Zagrepčanka,” diplomski rad (Sveučilište u Zagrebu, 2022.), 55–56.
- 66 Margaretić Urlić, *Slavko Jelinek*, 81.
- 67 Jasna Galjer, *Raoul Goldoni. Dizajn* (Zagreb: MUO, 2018.), 69–70.
- 68 U literaturi postoje različite neusuglašene informacije o tome koja je sve djela Edo Murtić izveo u poslovnom tornju Zagrepčanka. O cijeloj problematici i informacijama u različitim monografijama vidi: Senfner, „Zagrepčanka,” 59–60.
- 69 Patricija Počanić, „Narudžbe i otkupi umjetničkih djela za interijere javnih institucija u Hrvatskoj 1950-ih i 1960-ih,” *Peristil* 62 (2019.): 179–201.
- 70 Margaretić Urlić, *Slavko Jelinek*, 127.
- 71 Galjer, *Raoul Goldoni*, 88.; *Donacija Murtić. Prema realizaciji vizije*, katalog izložbe (Muzej suvremene umjetnosti Zagreb, 4. prosinca 2010. – 30. siječnja 2011.), 267.
- 72 D. I. „Temelji za zagrebačku ljepoticu,” *Vjesnik* (23. rujna 1976.): 7; E. K. „Zagrepčanka širom otvara vrata,” 16; „Novi ritam u starom,” *Vjesnik* (23. prosinca 1976.): 14; Š. M. „Danas se otvara Zagrepčanka,” *Vjesnik* (22. prosinca 1976.): 10; N. g. v. „Uz proslavu Dana armije na poklon Zagrepčanka,” *Večernji list* (21. prosinca 1976.), 7.
- 73 U istraživanju je sudjelovalo 600 stanovnika iz 12 gradskih općina, a uz ispitivanje mišljenja o problemima određenih gradskih dijelova, pitanja su bila usmjerena i na stavove o karakterističnim elementima i simbolima u gradu. Vladimir Lay, Ognjen Čaldarović, *Karakteristični elementi fizionomije Zagreba i problemi gradskog značaja* (Zagreb: Centar za društvena istraživanja u Zagrebu, 1979.), 29–31.
- 74 U današnje vrijeme poslovni tornjevi većinom dobivaju imena prema investitoru ili se upotrebljavaju strane riječi u nazivima kako bi se naglasila globalna dimenzija (npr. HOTO Tower, VMD kompleks, Eurotower, Sky Office) dok su prije građevine dobivale imena na temelju neke svoje karakteristike, (npr. Trešnjevačka ljepotica, Kockica, Ružmarinka) uz napomenu kako nije moguće u potpunosti generalizirati. Vidi: Jana Šarinić, Ognjen Čaldarović, *Suvremeni grad. Javni prostori i kultura življenja. Primjer Zagreba* (Zagreb: Jesenski i Turk, 2017.), 30–32. Dodatno, fenomen personificiranja građevina moglo bi se promatrati i kao jednu od karakteristika tog razdoblja s obzirom na to da se u bliskoj okolini nalaze takvi primjeri: Poslovni toranj Beogradanka u Beogradu (Branko Pešić, 1969. – 1974.) i rezidencijalni toranj Mostarka u Mostaru (Sejo Zahirović, dovršeno 1978.).
- 75 O pojmu lokalnog i simbolizaciji gradskog prostora vidi: Šarinić, Čaldarović, *Suvremeni grad*, 24–49.
- 76 Ognjen Čaldarović, *Urbano društvo na početku 21. stoljeća. Osnovni sociološki procesi i dileme* (Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, 2011.), 42–45.
- 77 Korana Sutlić, „Arhitektura – pet najskladnijih i najnakanijih zgrada Zagreba 20. stoljeća po izboru povjesničara umjetnosti Radovana Ivančevića,” *Jutarnji list* (30. travnja/1. svibnja 2002.), 22–23.
- 78 Informacija dobivena od Željke Strelar.
- 79 Informacija dobivena od Željke Strelar.
- 80 Jelinek navodi kako su provedena testiranja mramora i da se pokazao prikladan kao materijal te da je glavni razlog zbog kojeg su ploče počele padati njihovo nepropisno ugrađivanje od strane izvođača radova. Vidi: Roberta Kovačević, „Ocvala ljepota tornja,” *Večernji list* (10. lipnja 1993.), 9.
- 81 Margaretić Urlić, *Slavko Jelinek*, 92.; R. Kovačević, „Ocvala ljepota tornja,” 9.
- 82 Plussys d.o.o., *Rekonstrukcija – Sanacija istočnog i južnog pročelja P. T. Zagrepčanka 2014. – 2018.*, 2019. (dokumentaciju ustupila Željka Strelar).
- 83 Informacija dobivena od Željke Strelar.
- 84 O problematici visokogradnje i poslovnim tornjevima u suvremeno doba u Zagrebu vidi: Jelena Zlatar, *Urbane transformacije suvremenog Zagreba – sociološka analiza* (Zagreb: Plejada, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, 2013.): 114–120.
- 85 Vladimir Mattioni, ur., *Tranzicijske vertikale: Neboderi u Europi* (Zagreb: Gradski ured za planiranje razvoja Grada i zaštitu okoliša, 2004.)

REFERENCES

- Donacija Murtić. Prema realizaciji vizije*. Exhibition catalog. Zagreb: Muzej suvremene umjetnosti, 2010.
- Generalni urbanistički plan grada Zagreba: elaborat*. Zagreb: Urbanistički zavod grada Zagreba, 1970.
- „Novi ritam u starom.” *Vjesnik* (23 Dec 1971), 14.
- „Poslovni toranj Vranica.” Zagreb: Odbor za proslavu povodom svečanog otvorenja 22. 12. 1976., 1976. Fond zbirke Zagabiensia.
- Prostorno planska dokumentacija Zagreba i zagrebačkog područja 20. stoljeća i početka 21. stoljeća. Čimbenici koji su utjecali na provedbu planova od 1986. godine. Elaborat*. Zagreb: Grad Zagreb, Ured za strategijsko planiranje i razvoj grada; Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2019.
- Urbanistički program grada Zagreba: smjernice za razvoj*. Zagreb: Urbanistički zavod grada Zagreba, 1963.
- Urbanistički program grada Zagreba: smjernice za razvoj*. Zagreb: Urbanistički zavod grada Zagreba, 1965.
- Barišić Marenić, Zrinka, Ariana Šulhofer and Andrej Uchytíl. „Zgrada Ženske realne gimnazije sestara milosrdnica u Zagrebu arhitekta Zvonimira Vrkljana (1937. – 1939.).” *Prostor* 17 (2009): 284–297.
- Bobovec, Borka. *Antologija hrvatske arhitekture druge polovine dvadesetog stoljeća*. Zagreb: UPI2M plus, 2016.
- Butković, Lidija. „Prijedlog Zagrebačkog salona 1971. – 2002. Zamisli i realizacije na polju javne skulpture grada Zagreba.” In *Anali Galerije Antuna Augustinčića*, edited by Božidar Pejković, 7–74. Sv. Nedjelja: Kratis, 2008.
- Čaldarović, Ognjen. *Urbano društvo na početku 21. stoljeća. Osnovni sociološki procesi i dileme*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, 2011.
- Damjanović, Dragan. *Zagreb: arhitektonski atlas*. Zagreb: AGM, 2014.
- D. I. „Temelji za zagrebačku ljepoticu.” *Vjesnik* (4 Jul 1970), 12.
- E. K. „Zagrepčanka širom otvara vrata.” *Borba* (22 Dec 1976), 16.
- Galjer, Jasna. *Raoul Goldoni. Dizajn*. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 2018.
- Hrčić, Marijan, ed. *Arhitektura u Hrvatskoj 1945. – 1985*. Zagreb: Udruženje hrvatskih arhitekata, UPI–2M, 2012.
- Indik, T. „Savska–poslovna ulica.” *Večernji list* (28 May 1969), 9.
- Ivanković, Vedran. „Moskovski boulevard – Ulica grada Vukovara u Zagrebu 1945. – 1956. godine. Arhitektura i urbanizam na razmeđu Istoka i Zapada.” *Prostor* 14 (2006): 180–181.
- Karač, Zlatko and Alen Žunić. *Antologijski arhitektonski vodič Zagreba: 100 izabranih zgrada*. Zagreb: Arhitektonski fakultet, UPI–M2, 2018.
- Kovačević, R. „Ocvala ljepota tornja.” *Večernji list* (10 Jun 1993), 9.
- Laslo, Aleksander. *Arhitektonski vodič kroz Zagreb, 1898. – 2010*. Zagreb: DAZ, Arhitektst, 2011.

- Lay, Vladimir and Ognjen Čaldarović. *Karakteristični elementi fizionomije Zagreba i problemi gradskog značaja*. Zagreb: Centar za društvena istraživanja u Zagrebu, 1979.
- M. Se. "Otvorena Zagrepčanka." *Večernji list* (24 Dec 1976), 7.
- Margaretić Urlić, Renata. *Slavko Jelinek*. Zagreb: Udruženje hrvatskih arhitekata, 2009.
- Maroević, Ivo. *O Zagrebu usput i s razlogom. Izbor tekstova o zagrebačkoj arhitekturi i urbanizmu (1970. – 2005.)*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2007.
- Maroević, Ivo. "Arhitektura sedamdesetih u Hrvatskoj." *Arhitektura 176–177* (1981): 45–59.
- Mattioni, Vladimir, ed. *Tranzicijske vertikale: Neboderi u Europi*. Zagreb: Gradski ured za planiranje razvoja Grada i zaštitu okoliša, 2004.
- N. g. v. "Uz proslavu dana armije na poklon Zagrepčanka." *Večernji list* (21 Dec 1976), 7.
- Odak, Tomislav. "Jelinek u Zagrebu." In *Arhitektonske kronike*, 217–221. Zagreb: UPI–2M, 2009.
- Plussys d.o.o. *Rekonstrukcija – sanacija istočnog i južnog pročelja P. T. Zagrepčanka 2014. – 2014.*, 2019.
- Počanić, Patricija. "Narudžbe i otkupi umjetničkih djela za interijere javnih institucija u Hrvatskoj 1950–ih i 1960–ih." *Peristil* 62 (2019): 179–201.
- Premerl, Tomislav. *Zagreb grad moderne arhitekture. Stoljeće zagrebačke arhitekture*. Zagreb: Durieux, 2002.
- Rašica, Božidar. "Objekti na zapadnom dijelu Beogradske ulice u Zagrebu." *Arhitektura* 1 (1954): 30–38.
- Rašica, Božidar. "Dvije stambene zgrade u Zagrebu." *Arhitektura* 1–3 (1960): 16–19.
- Sekulić–Gvozdanović, Sena. "Povodom jubileja i izložbe biroa AGI–46." *Čovjek i prostor* 226 (1972): 9–12, 25.
- Senfner, Ana–Marija. "Poslovni toranj Zagrepčanka". Master's thesis, University of Zagreb, 2022.
- Sutlić, Korana. "Arhitektura – pet najskladnijih i najnakaznijih zgrada Zagreba 20. stoljeća po izboru povjesničara umjetnosti prof. Radovana Ivančevića." *Jutarnji list* (30 Apr /1 May 2002), 22–23.
- Šarinić, Jana and Ognjen Čaldarović. *Suvremeni grad. Javni prostori i kultura življenja*. Zagreb: Jesenski i Turk, 2017.
- Š. M. "U povodu dana JNA. Otvara se Zagrepčanka." *Vjesnik* (21 Dec 1976), 7.
- Š. M. "Danas se otvara Zagrepčanka. Mramorni grad u malom." *Vjesnik* (22 Dec 1976), 10.
- Š. M. "Otvoren 109 metara visok poslovni toranj Zagrepčanka." *Vjesnik* (24 Dec 1976), 8.
- V. Z. "Prvi neboder za tržište." *Vjesnik* (16 Jan 1969), 13.
- Zlatar, Jelena. *Urbane transformacije suvremenog Zagreba – sociološka analiza*. Zagreb: Plejada, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, 2013.
- Živković, Zdravko. "Zagrepčanka, jedan od prostornih akcenata." *Arhitektura* 324–325 (1980): 16–17.

SUMMARY

Business tower Zagrepčanka — Planning, Construction and Evaluation

Business tower Zagrepčanka, located at City of Vukovar Street and Savska Street in Zagreb is designed by architects Slavko Jelinek and Berislav Vinković of the project office AGI–46. Business tower was built from 1970. until 1976. both invested in and constructed in chief by construction company Vranica from Sarajevo. Built in the 1970's Zagrepčanka represents a move from the predominant modernist principles in search of new ways toward architectural articulation, visible in its dynamic floor plan as well as its decorativeness achieved through the use of white marble and gradient green glass on the facade. Interior design is also representative as can be seen in the use of differently coloured marble in floor and wall decoration along with the engagement of famed artists Edo Murtić and Raoul Goldoni for works on the ground floor of both the business tower and the interior of its annex. Many contemporary news articles from its announcement to its grand opening tell of the Zagrepčanka's significance in the city's context, after which it became one of the recognisable motifs on Zagreb postcards. Importance of the business tower Zagrepčanka is also recognised by its inclusion in the Register of Cultural Property of the Republic Croatia 2006. To the present day Zagrepčanka has retained its memorable place in the city's skyline. Despite Zagrepčanka sustained the continuity of its business function, further investment in the building is required so that in the future it does not remain only a symbol of the past.

Translation into English provided by the author.

ANA-MARIJA SENFNER (Zagreb, 1996.) diplomirala je povijest umjetnosti i sociologiju na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 2022. Dobitnica je Rektorove nagrade za individualni znanstveni rad u akademskoj godini 2020./2021. te Nagrade za izvrsnost u studiju na Odsjeku za sociologiju. Područja njezinih interesa vezana su uz modernu i suvremenu arhitekturu te sociologiju urbanog.

ANA-MARIJA SENFNER (Zagreb, 1996) graduated in art history and sociology at the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Zagreb in 2022. She is the winner of the Chancellor's Award for individual scientific work in the academic year 2020/2021 and Awards for excellence in studies at the Department of Sociology. Her areas of interest are related to modern and contemporary architecture and urban sociology.